

Ambrus Mózes*

Kolozsvár

Lelkészképzés a Dél-Erdélyi Református Egyházkerületi Részben**

Bevezetés

1940. augusztus 30-án Joachim von Ribbentrop német és Galeazzo Ciano olasz külügyminiszter a bécsi Belvedere-palotában kihirdette a később második bécsi döntésként elhíresülő határozatot, amely Erdély Magyarország és Románia közti elosztását hivatott tisztázni.¹ A döntés értelmében mintegy 43 000 négyzetkilométernyi terület került vissza Magyarországhoz. Ez a terület magában foglalta Nagyváradot, Nagyszalontát, Kolozsvárt és Székelyföldet. Erdély 3/5 része olyan fontos településekkel maradt román fennhatóság alatt, mint Temesvár, Brassó és Nagyenyed.²

A döntés nemcsak Erdélyt szakította ketté, hanem az Erdélyi Református Egyházkerületet is, és figyelmen kívül hagyta a történelmi régiók vagy az egyházmegei struktúrák egységét. Az Óromániában, vagyis Havasalföldön és Moldvában élő magyar reformátusokkal együtt körülbelül 240 000 dél-erdélyi híve a román állam fennhatósága alá került.³ A Dél-Erdélyben rekedt gyülekezetek nehéz helyzetéről dr. Tóth Lajos segesvári lelkész számolt be levélben Vásárhelyi János püspöknek. Három nappal a második bécsi döntés után Tóth Lajos ilyen kérdést tesz fel: „Itt maradjak-e, vagy a változott körülmények miatt más lelkészi állást kérek?” Ez pedig jól mutatja, mennyire kilátástalan volt a helyzet a dél-erdélyi lelkészek számára. Híveik – elsősorban azok, akik nem hagytak hátra saját tulajdonú

* Ambrus Mózes (Brassó, 1998) a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet (KPTI) másodéves magiszterhallgatója. Középiszkolai tanulmányait Brassóban végezte az Áprily Lajos Főgimnáziumban. 2016-tól a KPTI hallgatója. A 2020–2021-es, illetve a 2021–2022-es tanévben a Sapientia Hungariae Alapítvány Collegium Talentum programjának ösztöndíjasa. Érdeklődési és kutatási területei: a brassói reformátusság története, a lerombolt brassói református templom története, a dél-erdélyi reformátusság 20. századi története.

** A tanulmány a Sapientia Hungariae Alapítvány Collegium Talentum programjának keretében készült.

¹ Ránki György (főszerk.): *Magyarország története 1918–1919, 1919–1945*. I–II. kötet. Akadémiai Kiadó, Budapest 1988, 1023–1028.

² L. Balogh Béni: A második bécsi döntés. In: *Limes* 14. (2001/3), (61–83), 77.

³ Nagy Alpár Csaba: *A Dél-Erdélyi Református Egyházkerületi Rész rövid története (1940–1945)*. L'Harmattan Kiadó, Budapest 2012, 22.

ingatlant – tömegesen költöztek Észak-Erdélybe: „református híveink valósággal özönlenek Udvarhely felé” – írja Tóth Lajos. Emiatt a lelkészek megélhetése is kérdésessé vált, az egyházi fenntartású iskolák is tanulók nélkül maradtak. Levelében arról is beszámol, hogy számításai szerint mintegy 200 gyülekezet nem került vissza az anyaországához. Ezeket a gyülekezeteket valamilyen szervezeti egységbe kellett fogni, és azt javasolja, hogy Nagyenyed legyen a leszakadt területek központja, semmiképpen sem Bukarest.⁴

A döntést követően néhány lelkész elhagyta szolgálati helyét, és magyar területre költözött, ám a többség osztotta Tóth Lajos azon véleményét, hogy a püspök jóváhagyása nélkül nem hagyják el szolgálati helyüket.

Szeptember 4-én Vásárhelyi János püspök pásztorlevélben szólította meg híveit.⁵ Ebben arra kérte a Dél-Erdélyben élő reformátusokat, hogy engedelmessékedjenek előljáróiknak. A lelkészeket, kántorokat és presbitereket arra kérte, hogy maradjanak szolgálati helyükön. Leveléből kitűnik, hogy nem mondott le az ottani református hívek pásztorlásáról, az egyházkerület igazgatótanácsa pedig megfelelő embereket nevezett ki a Romániában maradt hívek vezetésére.

1940. augusztus 31-én valóban gyűlésezett az igazgatótanács. Ekkor még nem tudták pontosan, hogy a határokat hol húzták meg, de Illés Gyula előadó-tanácsos jelentette, hogy négy egyházmegye teljes egészében Romániában marad a nagyenyedi kollégiummal együtt. A jelenlévők teljes erkölcsi és anyagi felelősséget vállaltak az elszakadtakért. Megbízták gróf Bethlen Bálint főgondnokot és Nagy Ferenc⁶ esperest, hogy alkossanak egy bizottságot az egyházmegyék vezetőivel, amely az elszakadt gyülekezeteket hivatott igazgatni.⁷ A lelkészi szolgálati hely elhagyásával kapcsolatban pedig ezt olvashatjuk:

„Azokat [...], akik indokolatlanul elhagyták állásukat, lelkészeket, tanárokat vagy tanítókat, erélyesen figyelmeztették az illetékesek, hogy elhelyezésükről igazgatótanácsunk nem gondoskodik.”⁸

Az egyháznak egy másik fontos kérdésben is döntenie kellett: hogyan szervezik meg a Dél-Erdélyi Egyházkerületi Rész lelkészképzését? Dolgozatunkban

⁴ Tóth Lajos levele Vásárhelyi Jánosnak. In: L. Balogh Béni: *Kiszolgáltatva. A Dél-Erdélyi magyar kisebbség 1940–1944 között*. Pro Print kiadó, Csíkszereda 2013.

⁵ Vásárhelyi János: Pásztorlevél. In: *Református Szemle* 33. (1940/25), 381–383.

⁶ Nagy Ferencet tízévnyi esperesi mandátum után éppen abban az évben, vagyis 1940-ben választották újra a Gyulafehérvári Református Egyházmegye élére. –f.: Esperesválasztás a gyulafehérvári egyházmegyében. [*Híreink* rovat.] In: *Református Szemle* 33. (1940/21–22), 337.

⁷ Jegyzőkönyv, mely felvétellett az erdélyi református egyházkerület Igazgatótanácsának helyi (kolozsvári) tagjaiból alakult értekezlet 1940. évi augusztus hó 31-én 12 órakor tartott üléséről. In: *Református Szemle* 33. (1940/25) 386–388.

⁸ Dél-Erdélybe szakadt Egyházunk. [*Híreink* rovat.] In: *Református Szemle* 33. (1940/25), 389.

a Nagyenyeden ideiglenesen megszervezett lelkészképzés első tanévével foglalkozunk. A lelkészképzés megszervezését, az oktatás elindítását vizsgáljuk, majd a tantervet és a teológusok részéről elsajátítandó kompetenciákat taglaljuk. Külön fejezetben tárgyaljuk a tantestület tagjainak életrajzát. Fontosnak tartottuk, hogy a teológia sikerességét az ott tanuló hallgatók későbbi szakmai sikereinek, lelkészi helytállásának fényében vizsgáljuk, s ezért a dolgozat végén a teológusok főiskola utáni életrajzát is összeállítottuk a fellelhető adatok alapján.

Specifikusan a dél-erdélyi lelkészképzés témakörében még nem születtek tanulmányok, ezért kutatásunk elsődleges forrásanyagát a levéltári iratok képezik. A Bethlen Gábor Teológia Akadémia működésének megismerésében megkerülhetetlen forrás Dr. Musnai László rektor 1945-ben írt könyve, amelyet a tanári kar megbízásából állított össze.⁹ A *Református Szemle* ritkán számolt be a Dél-Erdélyben zajló egyházi életről, de az egyes lapszámok elengedhetetlen forrásnak bizonyultak a tanárok és teológusok későbbi életpályájának feltárásához. Témánk alaposabb megismerése érdekében a Dél-Erdélyi Egyházkerületi Résszel foglalkozó írásokat és a korabeli világi médiaorgánumok szellemi termékeit is tanulmányoztuk.

A témaválasztásnál elsődleges szempont volt, hogy a Dél-Erdélyben lévő szóróványmagyarság küzdelmes történetének olyan epizódját mutassuk be, amely nem az önfeladásról, hanem a megmaradásért való megmérettetéséről tesz bizonyosságot.

Rendkívüli teológiai tanfolyam

A II. bécsi döntés következtében sok dél-erdélyi teológus nem tudta befejezni tanulmányait Kolozsváron, ezért Csefó Sándor tanügyi előadó-tanácsos kéréssel fordult a román kultuszminisztériumhoz. Ebben a levélben megköszönte a román állam pozitív hozzáállását a nagyenyedi teológiai képzéshez, és hogy biztosítja a megfelelő intézkedések meghozását a román nyelv és irodalom tanítását illetően. Írásának azonban egy kéthónapos teológiai tanfolyam jóváhagyatása volt az igazi célja. Ez a továbbképző eredetileg 1941. április 22-én indult volna a Bethlen Kollégiumban, éspedig annak érdekében, hogy a dél-erdélyi teológusok be tudják fejezni tanulmányaikat, a továbbképző végén pedig letehessék lelkészi vizsgáikat. Ezzel együtt annak akarták elejét venni, hogy a dél-erdélyi teológusok Magyarországra szökjenek tanulmányaik folytatása és lezárása végett.¹⁰

Csefó Sándor arról is beszámolt, hogy dr. Musnai Lászlót (1888–1967), a Bethlen Gábor Kollégium vallásánárát, dr. Illyés Géza (1883–1950) lelkészt, történészt, Nagy Józsefet (1907–2003), a későbbi kolozsvári teológiai tanárt (1949–1970), dr. Horváth Jenőt (1900–1989), aki 1945-től 1960-ig szintén Kolozsváron volt teológus

⁹ Musnai László: *Az Ige szolgálataiban*. Bethlen Gábor Teológia Akadémia, Nagyenyed 1945.

¹⁰ Uo. 10.

giai tanár, és Juhász Albertet (1881–1959), a nagyenyedi református kollégium tanítóképző intézetének tanárát kérték fel a képzés előadásainak megtartására. A továbbképzőre 10-12 teológushallgató jelentkezését várták.¹¹

Az intézőbizottság a továbbképző tantervét is mellékelte a minisztérium számára. Eszerint a hallgatók az első és második év, illetve a harmadik és negyedik év tagjainak közös csoportjában hallgatják majd a képzés előadásait heti 21-27 tanórában.¹²

A minisztérium engedélye nem érkezett meg időben, s egy későbbi irat tanúsága szerint a továbbképzőt csak május 2-án tudták elkezdni, és akkor is csak a hatályos törvényekre hivatkozva, mert az engedély akkorra sem érkezett meg. A továbbképzőre jelentkező hallgatók végül sikeresen le tudták tenni a Kolozsváron elmaradt vizsgákat, és nem kellett évvesztéssel kezdeniük az 1941/1942-es tanévet.¹³

A nagyenyedi teológia életre hívása

Nagyenyeden a lelkészképzés évszázados hagyományokkal rendelkezett. 1848-at megelőzően a nagyenyedi kollégiumban is kétéves teológiai képzés keretében készülhettek az ifjak a lelkipásztori szolgálatra. Indítvány született arra nézve is, hogy a négy erdélyi kollégium teológiai képzését vonják össze Nagyenyeden, de az 1848–49-es szabadságharc és annak megtorlása szertefoszlatta ezt a tervet. 1854 és 1862 között a lelkészképzést Kolozsvárra költöztették. 1860-ban Nagyenyed benyújtotta igényét a lelkészképzés visszaköltöztetésére, és a főkonzisztórium jóvá is hagyta ezt a kérést. A kollégium anyagi helyzete miatt 1874-ben tettek javaslatot a teológiai képzés Kolozsvárra történő költöztetésére. A nagyenyedi kollégium természetesen ellenezte a javaslatot, az egyházmegyéek többsége viszont helyeselte azt. 1875-ben egy tizenöt tagú bizottságot kértek fel, hogy behatóbban foglalkozzék e kérdéssel, és fogalmazzon meg javaslatokat a lelkészképzést illetően.

Dr. Kovács Ödön az átköltöztetés ellenében jelentetett meg cikksorozatot. Ezzel szemben Szász Domokos, a későbbi püspök Kolozsvár mellett foglalt állást, és kiemelte a városban már működő tudományegyetem nyújtotta előnyöket. Véleménye szerint a teológusok szélesebb körű ismeretanyagot sajátíthatnának el, ha a teológiai képzés mellett más tárgyak előadásait is látogathatják. A bizottság végül Nagyenyed mellett döntött, mivel a lelkészképzés Kolozsvárra költöztetése

¹¹ Csefő Sándor levele a Tanügyminisztérium Kultusz- és Művészetek osztályának vezetőjéhez. Nagyenyed, 1941. április 10. Dél-Erdélyi Református Egyházkerületi Rész Levéltára az Erdélyi Református Egyház levéltárában [DERLev], B sorozat, XXVIII/2.

¹² DERLev, B sorozat, XXVIII/3. 1016–1941. III. sz.

¹³ DERLev, B sorozat, XXVIII/4.

nem tűnt megvalósíthatónak az anyagi források hiányában. Ezzel a Kolozsvár–Nagyenyed vita elcsendesült néhány évig. Amikor azonban Szász Domokost választották püspökké, és ő össze tudta gyűjteni a kolozsvári teológiai képzés megteremtéséhez szükséges anyagi fedezetet, az 1889. évi közgyűlés kimondta, hogy Kolozsvárt kell felállítani az új teológiai akadémiát.¹⁴

1895-ig, amikor beindult a lelkészképzés a Szász Domokos püspök indítványozására és támogatásával felépült új kolozsvári intézetben, Nagyenyeden képezték az erdélyi református lelkészeket. Az Erdélyi Ev. Ref. Egyházkerület Teológiai Fakultása 1895. szeptember 15-én nyitotta meg kapuit, szeptember 22-én Ferenc József császár is megtekintette a frissen megnyitott intézetet, az 1896. évi kerületi közgyűlés pedig kimondta a nagyenyedi teológia megszüntetését.¹⁵ Nagyenyeden a kollégium ezt követően is megmaradt.

Az 1936–37-es tanévben kolozsvári fakultás gyakorlati segédlelkészi tanfolyamot szervezett a nagyenyedi kollégiumban. Ennek az volt a célja, hogy a lelkészjelölteket felkészítsék a falusi életre, illetve hogy a mezőgazdasági ismeretek elmélyítésével többletjövedelemhez juttassák a leendő lelkészeket. E tanfolyam fő pártolója Makkai Sándor püspök volt, de miután ő eltávozott Erdélyből, a képzést megszüntették.¹⁶

1941. május 14-én a Nagyenyedi Bethlen Kollégium elöljárói tanácskozásra gyűltek össze. A résztvevők közt jelen volt dr. Szász Pál, ő volt a tanácskozás elnöke, dr. Müller Jenő, Elekes Viktor, Csefó Sándor, dr. Musnai László, Juhász Albert, dr. Nagy Endre pedig gazdasági igazgatóként kapott meghívást tanácskozó tagként. Elekes Viktor arról tett jelentést a gyűlésen, hogy ugyanazon nap dél-előttjén az a bizottság tartott gyűlést Bethlen Bálint elnökletével, amelyet a teológiai képzés megszervezése végett hívtak össze, és ezen a gyűlésen a a Nagyenyedi Bethlen Kollégium elöljárósága

„[...] készséggel hajol meg a Nagytiszteletű Intézőbizottság egyetemes óhaját, s a történelmi helyzet parancsszavát kifejezők azon kívánsága előtt, hogy az erdélyi református egyházkerület legeminensebb célját szolgáló teológiai akadémia a Bethlen Kollégium keretében szerveztessék meg”.¹⁷

Elekes Viktor egyértelművé tette felszólalásában, hogy a felállítandó főiskola az 1896-ban megszűnt teológia jogutódja lesz, közigazgatásilag pedig a főtanodai

¹⁴ Buzogány Dezső: A Kolozsvári Református Teológiai Fakultás létrejöttének rövid története. In: Kozma Zsolt (szerk.): *Akik jó bizonyosságot nyertek. A Kolozsvári Református Teológia tanárai (1895–1948)*. Protestáns Teológiai Intézet, Kolozsvár 1995, (5–26), 13–17.

¹⁵ Uo. 26.

¹⁶ Musnai László: *i. m.* 3.

¹⁷ *Kivonat a nagyenyedi református Bethlen Kollégium Elöljárósága 1941. május 14-én tartott ülésének jegyzőkönyvéből.* DERLev, B sorozat, XXVIII/9. 1352/1941.

jellegét visszanyerő kollégium főiskolai tagozataként fog működni. Ezen a gyűlésen fektették le az intézmény szabályzatát is. A teológia hivatalos megnevezése a következő lett: A Romániai Református Egyház „Bethlen Gábor” Theológiai Akadémiája. A szabályzatban ismét kifejezték, hogy a teológia a Bethlen Kollégium főiskolai tagozataként illeszkedik bele a főtanoda „testébe”, s ezért közigazgatásilag a tanoda felügyelő és kormányzó szerveinek vezetése alatt áll. Az anyagi kiadásokat azonban nem a kollégium finanszírozza, hanem az intézőbizottság.¹⁸ A teológiai tanárok megfelelő arányú képviselést kapnak az előjárói testületben, kötelességeik és jogaik pedig megegyeznek az intézet többi tanáráival. Ekkor még hat tanszéket javasolnak, viszont anyagi okok miatt végül csak négyet tudtak felállítani, viszont a két tanszék kimaradására ideiglenes állapotként tekintettek:¹⁹

1. bibliai teológia – Ószövetség;
2. bibliai teológia – Újszövetség;
3. rendszeres teológia;
4. egyháztörténelem;
5. gyakorlati teológia – liturgiális;
6. gyakorlati teológia – pasztorális.

Az intézőbizottság 1352–1941. II. sz. alatt jelentette a teológia felállításával kapcsolatos álláspontját. Ennek szövege lényegében megegyezik a Bethlen Kollégium előjáróinak gyűlésről készült jegyzőkönyvi kivonatával. Az intézőbizottság kiemelte, hogy ez az intézkedés az 1940. augusztus 30-án meghozott bécsi döntés után vált szükségessé a Romániában maradt református gyülekezetek lelkészutánpótlásának biztosítása érdekében. Az intézőbizottság megköszönte a Bethlen Kollégium pozitív hozzáállását, és tudomásul vette, hogy a kollégium az 1896-ban megszünt nagyenyedi lelkészképzés újjáéledését látja a teológiai képzés életre hívásában.

Az intézőbizottság jelentése ugyanakkor a teológiai akadémia fenntartásának kérdését is tisztázza. Az elhelyezés, a konviktusi költségek a Bethlen Kollégiumot terhelik. A teológusok kedvezményben részesülnek konviktust és a bentlakást illetően, a személyi és tanügyi szükségletek fedezéséről pedig az egyetemes egyház gondoskodik. A szervezési kérdéseket a kollégium előjáróságának hatáskörébe utalták.

Csefó Sándor tanügyi előadótanácsos az intézőbizottsági jelentésnél szubjektívebb levélben mondott köszönetet a Bethlen Kollégium vezetőségének. Levelében úgy értékeli az akadémia felállítását, hogy azzal

„[...] a romániai kálvinista anyaszentegyház egyik legidőszerűbb és legfundamentalistább kérdését jelentősen előre vitte a megvalósulás útján. E sarkalatos kérdés

¹⁸ Musnai László: *i. m.* 4.

¹⁹ Uo.

pedig az, hogy egyházunkban az igehirdetés és az iskolák minden időkbén fenn-tartassanak.”²⁰

A nagyenyedi teológia tanterve

Elekes Viktor rektor-professzor 1941 májusában javasolta, hogy a felállítandó teológiai képzés megszervezésének élére dr. Musnai Lászlót nevezzék ki, mind-addig, míg megalakul a teológia tanári kara, és dékánt választanak maguknak. Őt bízták meg azzal is, hogy tegye lehetővé a dékánválasztás megszervezését, s addig, amíg ez megtörténik, havi járandósággal honorálják munkáját. A bizottság elfogadta a javaslatot,²¹ akárcsak az intézőbizottság, viszont a meglévő levéltári forrásból hiányzik a Musnai Lászlónak folyósított tiszteletdíj összege.²²

Musnai László bemutatta a nagyenyedi teológia számára készített tanulmányi rendet, amelynek megírásakor a következő alapelvekre voltak tekintettel:

1. Figyelembe véve, hogy az egyházkerületi rész nagy lelkészhiánnyal küzd, és különösen a fiatal lelkészekből volt hiány, a nagyenyedi képzés időtartama négyéves legyen. Az ötödik év anyagát belesűrítették a négy év anyagába.
2. A képzendő lelkészek minden téren vezetői lesznek gyülekezetüknek, ezért ismereteiket is ez irányba is kell gyarapítani. Ismerniük kell gyülekezetük gazdasági, jogi, szociális helyzetét is, hogy ezeknek tekintetében tudjanak megfelelő segítséget nyújtani. Legyen gondjuk az egész rájuk bízott népre.
3. Erdély multinacionális közeg, a lelkészeknek pedig ismerniük kell az itt élő nemzetiségek nyelvét, kultúráját, sajátosságait, szokásait stb. Ezért a teológiai oktatásban helyet kell kapnia a román és német nyelv, valamint kultúra oktatásának is. A német nyelv az igényes teológiai gondolkodás kialakításában is elengedhetetlen, mivel a lényeges teológiai munkák nagyrészt ezen a nyelven érhetők el.
4. Az egyházkerületi részben nagyon sok szórványgyülekezet volt, ezért hangsúlyozni kell a szórványmisszió fontosságát is. Mind a négy évfolyam tantervébe beiktatták a gyülekezeti missziót, harmad- és negyedéven pedig egyházi közigazgatást és ügyvitelt is tanítottak.
5. Fontos a szociális és gazdasági ismeretek tanítása is, ezért a teológiai hallgatóknak bevezetést kell kapniuk az állami jogba.

²⁰ Csefő Sándor levele a Bethlen Kollégium elöljáróságához. 1941. május 29. DERLev, B sorozat, XXVIII/5.

²¹ Kivonat a nagyenyedi református Bethlen Kollégium Elöljárósága 1941. május 14-én tartott ülésének jegyzőkönyvéből. DERLev, B sorozat, XXVIII/5.

²² Intézőbizottsági jelentés. DERLev, B sorozat, XXVIII/5. 1348. 1941.

A tanulmányi rend alapelvei azt mutatják, hogy a nagyenyedi teológia tanárai nemcsak a teológiai ismeretek megszerzését látták elengedhetetlenül fontosnak, hanem a kor általános, gazdasági, jogi és szociális ismereteit is. Az intézőbizottság jegyzőkönyve arról tanúskodik, hogy az egyházkerületi rész vezetői elvárták, hogy a teológiai hallgatók mint leendő iskolaszéki vezetők és hitoktatók iskolavezetői kompetenciákkal is rendelkezzenek. Indoklásként a tanítóhiányra hivatkoztak, és javaslatot fogalmaznak meg: a lelkészjelöltek ápoljanak szoros kapcsolatot a tanítóképzős diákokkal, és a négyéves képzésük kiegészítéseként az ottani órákat is látogassák szorgalmasan.

Ez a jegyzőkönyv is megállapítja, hogy az egyházkerületi részben nagyon sok a szóránygyülekezet, ezeknek száma folyamatosan növekszik, ezért a teológusok szóránymisszió teljesítésével készüljenek az ilyen gyülekezetekben végzendő szolgálatra. Emellett javaslatként fogalmazza meg a néprajzi ismeretek tágitását is, viszont kiemeli, hogy a teológusokat nem szabad leterhelni, szabadidőt kell biztosítani számukra, hogy egymással ismerkedhessenek, és szociális, illetve fizikai fejlődésükre is figyelhessenek.²³ Musnai László órákra és óraszámra lebontva vázolta fel a teológiai tantervet az intézőbizottság számára.

I. évfolyam		II. évfolyam	
<i>Tantárgy</i>	<i>Heti óraszám</i>	<i>Tantárgy</i>	<i>Heti óraszám</i>
Héber és görög nyelv	2/2	Ószövetségi exegézis	2
Szentírásismeret	2	Újszövetségi exegézis	2
Hitvallásismeret	2	A filozófiai gondolkodás története	2
Teológiai enciklopédia	1		
Vallásbölcsezet és története	2		
A filozófiai gondolkodás története	2	Neveléstan és neveléstörténet	2
Filozófiai enciklopédia	2	Filozófiai enciklopédia	2
Egyháztörténelem	3	Egyháztörténelem	3
Homiletikai gyakorlat	1	Homiletikai szónoklás	2
Belmissziói gyakorlat	1	Belmissziói gyakorlat	1
Egyházi ének és zene	1	Egyházi ének és zene	1
Román nyelv, irodalom és történelem	2	Román nyelv, irodalom és történelem	2
Német nyelv	2	Német nyelv	2
Gazdasági ismeretek	2	Gazdasági ismeretek	2
Egészségtan	1	Egészségtan	1

²³ *Intézőbizottsági jelentés*. DERLev, B sorozat, XXVIII/11. 1369–1941.

III./IV. évfolyam	
<i>Tantárgy</i>	<i>Heti óraszám</i>
Ószövetségi exegézis	2
Újszövetségi exegézis	2
Gyakorlati igemagyarázat	1
Ószövetségi irodalomtörténet	2
Újszövetségi irodalomtörténet	2
Etika	3
Protestáns egyháztörténet	3
Magyar egyháztörténet	3
Liturgika	2
Pojmenika	2
Katekétika	2
Katekétikai gyakorlat	1
Egyházjog és törvények magyarázata	2
Közigazgatás és ügyvitel	1
Belmissziói gyakorlat	1
Egyházi ének és zene	1
Román nyelv, irodalom és történelem	2
Német nyelv	2
Gazdasági ismeretek	2
Jogi ismeretek, állami törvények	1

Láthatjuk, hogy a nagyenyedi lelkészképző intézet tantervének struktúrája nagyjából megegyezett a maival, viszont az akkori képzés több olyan tárgy tanulmányozását írta elő, amely kívül esik a teológiai tudományok körén. A tanterv beterjesztésekor pontosították, hogy némely tárgy előadásaira felváltva kerül sor, vagy pedig csak kéthetente. Ezt is figyelembe véve a nagyenyedi teológushallgatóknak átlagban heti 20-25 órán kellett részt venniük. Ezenkívül a tanterv évi 20 olyan előadást irányzott elő, amelyeknek témája a néptudomány, a művelődés és művészet körébe volt sorolható.

A jegyzőkönyvi kivonat azt is tükrözi, hogy a teológiai tárgyakat oktató tanárok milyen óraszámokban tartottak előadásokat. Eszerint a rendszeres teológiát előadó tanárnak heti 10, a történelem professzorának heti 6, a gyakorlati teológiáénak pedig heti 14 órát irányoztak elő.²⁴

A tanterv nemcsak az intézőbizottság számára készült, hanem a kultuszminisztérium kérésére is. Ez ugyanis levélben tájékoztatta az intézőbizottságot, hogy nagyvonalakban nem ellenzi a nagyenyedi teológiai képzés beindítását, viszont előzetesen be kell nyújtaniuk a képzés tantervét és a tanári kar névsorát.²⁵ Ugyanakkor feltételként szabták meg a román nyelv és irodalom, valamint történelem oktatását. 1941. május 17-én a minisztérium levélben kérte az intézőbizottságot, hogy nevesítse a létesítendő főiskola román tanárát.²⁶ Erre a minisztérium május 22-én kapott választ az intézőbizottságtól Csefő Sándor aláírásával, aki George Valest nevezte meg leendő román tanárnaként.

²⁴ Kivonat a nagyenyedi református Bethlen Kollégium Előljárásága 1941. május 17.-én tartott ülésének jegyzőkönyvéből. DERLev, B sorozat, XXVIII/10.

²⁵ DERLev, B sorozat, XXVIII/1. 15089–1941.

²⁶ Kultuszminisztérium levele az Intézőbizottsághoz, 1941. május 17. DERLev, B sorozat, XXVIII/4. 22749–1941.

George Vales román származású nagyenyedi tanár volt, aki tizenhét év régiséggel rendelkezett a román nyelv és irodalom oktatása terén,²⁷ s aki részletes tantervet állított össze a minisztérium számára. Eszerint az elsőéves hallgatóknak a román nyelv történetét, dialektusait és fonetikáját kellett megismerniük, és betekintést nyertek a román irodalom kezdeteibe, a szláv és huszita vallási irodalomba, a bogumilizmus, a lutheranizmus, a kálvinizmus román irodalomra gyakorolt hatásiba. Ezek mellett néhány ortodox pap irodalmi munkássága is bekerült a tantervbe (Diaconu Coresi, Nifon pátriárka stb.). Szintén elsőéves tananyag volt a román fejedelemségek krónikásainak munkássága (Grigore Ureche, Miron Costin, Ion Neculce stb.).

A másodéves hallgatók morfológiával és szemantikával foglalkoztak, az irodalom terén pedig 18–19. századi román írókkal, költőkkel ismerkedtek meg, akik az erdélyi iskola tagjai voltak (Samuil Micu, Gheorghe Șincai stb.). A latinisták művei is másodéven kerültek terítékre (pl. Andrei Mureșanu).

A harmadéves hallgatók már nem tanultak nyelvtant, hanem a modern költőkkel és írókkal foglalkoztak (Mihail Kogălniceanu, Vasile Alecsandri, Ion Heliade Rădulescu, Constantin Negruzzi).

Negyedéven a Junimea irodalmi kör tevékenységét ismerték meg a hallgatók (Titu Maiorescu, Mihai Eminescu, Ion Creangă, Ion Luca Caragiale, Ioan Slavici, Alexandru Vlahuță). A román nyelv és irodalom tanterv a kortárs román irodalom képviselőire tekintett, többek között Ion Pillat, Octavian Goga, Lucian Blaga művein keresztül. George Vales romántanár részletes tanterve a román nyelv és irodalom oktatásának fontosságát hangsúlyozza, minden bizonnyal azért, hogy a román állam engedélyezze a lelkipásztorképzés elindítását.²⁸

A tantervben utólag változtatások történtek. Erről Csefő Sándor levélben tájékoztatta Szász Pál főgondnokot. A tanügyi előadó-tanácsos leszögezte: a harmad- és negyedév képzését akkor is meg kell szervezni, ha azokra csak egy-egy hallgató jelentkezne, mert anélkül a teológiai képzés csonka lenne. Mivel ezeken az évfolyamokon kis létszámú hallgatósággal foglalkoznának a tanárok, azt javasolják, hogy az óraszámot heti 12-re csökkentsék. Az elsőévesek végül nem heti 3 órában tanultak egyháztörténetet, és törölték a belmisszió, illetve szórványgondozás óráit is. Csefő Sándor levele kiegészítéseket is tartalmazott, amelyek szerint az elsőéves tantervbe be kell iktatni a filozófiai gondolkodás történetét heti 2 órában, valamint „a lelkipásztor és a társas élet” tárgyat heti egy órában.²⁹

²⁷ *Intézőbizottság levele a kultuszminisztériumhoz. 1941. május 22.* DERLev, B sorozat, XXVIII/4.

²⁸ *George Vales levele a kultuszminisztériumhoz. 1941. július 8.* DERLev, B sorozat, XXVIII/1.

²⁹ *Csefő Sándor levele Szász Pálnak. 1941. szeptember 7.* DERLev, B sorozat, XXVIII/14.

Felhasznált irodalom

- Buzogány Dezső: A Kolozsvári Református Theológiai Fakultás létrejöttének rövid története. In: Kozma Zsolt (szerk.): *Akik jó bizonyosságot nyertek. A Kolozsvári Református Teológiai tanárai (1895–1948)*. Protestáns Teológiai Intézet, Kolozsvár 1995, 5–26.
- Dél-Erdélybe szakadt Egyházunk. [*Híreink* rovat.] In: *Református Szemle* 33. (1940/25), 389.
- f.: Esperesválasztás a gyulafehérvári egyházmegyében. [*Híreink* rovat.] In: *Református Szemle* 33. (1940/21–22), 337.
- Jegyzőkönyv, mely felvétellett az erdélyi református egyházkerület Igazgatótanácsának helyi (kolozsvári) tagjaiból alakult értekezlet 1940. évi augusztus hó 31-én 12 órakor tartott üléséről. In: *Református Szemle* 33. (1940/25) 386–388.
- L. Balogh Béni: A második bécsi döntés. In: *Limes* 14. (2001/3), 61–83.
- Musnai László: *Az Ige szolgálatában*. Bethlen Gábor Teológia Akadémia, Nagyenyed 1945.
- Nagy Alpár Csaba: *A Dél-Erdélyi Református Egyházkerületi Rész rövid története (1940–1945)*. L'Harmattan Kiadó, Budapest 2012.
- Ránki György (főszerk.): *Magyarország története 1918–1919, 1919–1945*. I–II. kötet. Akadémiai Kiadó, Budapest 1988.
- Tóth Lajos levele Vásárhelyi Jánosnak. In: L. Balogh Béni: *Kiszolgáltatva. A Dél-Erdélyi magyar kisebbség 1940–1944 között*. Pro Print kiadó, Csíkszereda 2013.
- Vásárhelyi János: Pásztorlevél. In: *Református Szemle* 33. (1940/25), 381–383.

Levéltári források

Dél-Erdélyi Református Egyházkerületi Rész Levéltára az Erdélyi Református Egyház Levéltárában [DERLev]:

Csefő Sándor levele a Bethlen Kollégium elöljáróságához. 1941. május 29. DERLev, B sorozat, XXVIII/5.

Csefő Sándor levele Szász Pálnak. 1941. szeptember 7. DERLev, B sorozat, XXVIII/14.

Csefő Sándor levele a Tanügyminisztérium Kultusz- és Művészetek osztályának vezetőjéhez. Nagyenyed, 1941. április 10. DERLev, B sorozat, XXVIII/2.

DERLev, B sorozat, XXVIII/1. 15089–1941.

DERLev, B sorozat, XXVIII/3. 1016–1941. III. sz.

DERLev, B sorozat, XXVIII/4.

DERLev, B sorozat, XXVIII/5.

Kultuszminisztérium levele az Intézőbizottsághoz. 1941. május 17. DERLev, B sorozat, XXVIII/ 4. 22749–1941.

Intézőbizottság levele a kultuszminisztériumbhoz. 1941. május 22. DERLev, B sorozat, XXVIII/4.

Intézőbizottsági jelentés. DERLev, B sorozat, XXVIII/5. 1348. 1941.

Intézőbizottsági jelentés. DERLev, B sorozat, XXVIII/11. 1369–1941.

George Vales levele a kultuszminisztériumhoz. 1941. július 8. DERLev, B sorozat, XXVIII/1.

Kivonat a nagyenyedi református Bethlen Kollégium Elöljárósága 1941. május 14-én tartott ülésének jegyzőkönyvéből. DERLev, B sorozat, XXVIII/9. 1352/1941.

Kivonat a nagyenyedi református Bethlen Kollégium Elöljárósága 1941. május 17.-én tartott ülésének jegyzőkönyvéből. DERLev, B sorozat, XXVIII/10.

* * *

As a consequence of the Second Vienna Award of 30 August 1940, the Transylvanian Reformed Church was split into two parts. Broadly 240 000 Reformed believers in Southern Transylvania came under the jurisdiction of the Romanian state. Bishop János Vásárhelyi and the Council of Church Directors of the Transylvanian Reformed Church entrusted Ferenc Nagy and Count Bálint Bethlen with the task of organising the administration of the congregations in Southern Transylvania. The church also had to decide on how to organise the training of pastors in the South Transylvanian Reformed Church District. In the spring of 1941, a training course was organised for theologians, after which they could complete the theological studies they had begun. In September 1941, the Bethlen Theological Academy in Nagyenyed was opened, with four departments and four full-time teachers.

Keywords: Second Vienna Award; Southern Transylvania; theological institute; training of pastors.